

Proljətarhoj bytyn dynjoh jək bosit!

I. Xanuxov.

IXDILOT.

**DƏQIŞ BİRƏI INSON Ə
DƏSDI RJƏVO-
LJUTSIJƏRƏVOZ**

Dofusxonej hykuməti Daqisdu.
Məhəç-qala
1931 s.

Proljətarhoj bytyn dynjoh jək bositl

I. Xanuxov.

IXDILOT.

Dəqiş birəi odomi ə
dəsdi rjəvoljutsijərəvoz

Dofusxonəj hykuməti Daqisdu.

Məhəc-qala

1931 s.

1-ая Гостипография
Даггиза. г. Махач-Кала.
Даглит 906. Тираж 1000
Заказ 228-б.
На татском яз.

Səs xun və rigazhoj qirmizi.

Bijə zə Saro ə qəriş ən u cyklə torikə xəj-
mələj xyşdə kələ soxdəbu həillo, kələi kuk-
ju Gəvril bu, cykləi Noñum hələm həillə bu
jə sala jətim mundəbu əz bəbə.

hənijə zə Saro əz şyvərjy myrdə bəqdə
nise ofdənbu nun əri xurdə, həncəq Gəvril ə
ruzl jə şələ hzyym ovurdə, nıməjyrə mufu-
ruxd əri luqəj mun dədəj və cyklə byrorlə,
nıməjgəjyrə mihişd əri gərm soxdə cyklə
qəzmələj xyşdə.

Möqbuni, dərd və qəm gyrd birəbu əsər
dyl fəqlrə Saro, sijə şol qurumə—xuno də-
gyrdə pişrəbu sifət hənijə Sororə. Həmə
qunşihə, bikəho ə partalhoj istipo şolhoj za-
rirəvoz gəşdə xyrom byryt, əçigəj nuniş bu-
holyjə kərgəho, qəriş işyş pur ə raca xyşgə
məjvohorəvoz—xurdənbyryt, həilloşu dilboş
—çun soq əçigəj jə patral səsə vobu ətən
işu. Ommo, hənijə Saro həilloju zərd, sifət
işu qyçə—qyçə xuno birəbu əz gisnəl həmi-
gə əz toriki və nəmi xunə. Şəv cyroq syz
ruz partal—syz tən—birəhnə, poj birəhnə ə
xəjməj hənijətli xyşdə zihisdənbyryt.

— Coro nisdı,—gufdı hönıjə zə sarı əz Gəvrıl,—mə dijə ə xunə nyşdə sabyrr soxdə nı tanyı ə içırə dərdovoz rasdı balajməcənqədə mə əkorıř xutə nəbırəmgə İzmıhoj vəgyr dənınyı soqot və rasarə omorənınyı ə vıřə ərı hızyı.

Həcı soxd Sarı, hər sabəh əz vahdoj xuruz hyhy zərə məxyşdyt hərdyřu əz řırınə xov səbəhı mokurdyr tyrtyrə partalhoj xyşdərə, məgyrdyt rasaləho nə soqotləhoj xyşdərə mıjofdorut ə rəh ərı rafdə ə dovho buravhorə xunı, inço ə qərıř ən ı cyklə qəzmələ mıdəhıřdyt ı cyklə hällə ədəs ju dorə jə luqələ xyşgə nun.

Hərdəm, hərdəm lho ə rəh vıřə rafdəkı rasd mıomoryt ə qunřı xyşdə Mıřı mıdyryt jyрэ ə řələj xyrdovothorovoz ə cəjtənlə ə kuljy vərı.

İmburuz Mıřı rasd omorəkı ə İřu gyfdı:

— Səbəh əxəjrbu Gəvrılə—qıbət ty əxəjr bu lələj,, Mıřı—çyhob do jyрэ Gəvrıl—Rasdı lələj Mıřı İmu əz xotur yzgə sanıhat İgə nəbırəl ədəjm ə ı sabəhı vəxyşdə əz řırınə xov İmu, jə cyklə hällərə dəhıřdə ə qərıř xunə. Mə ombor məhtəlyı lələj Mıřı tyř həcı ə ı səbəhı ərcy ə ı řələrəvoz rafdənıgə?

Mıřı cərx sıfət xyşdərə tık gyrdə zəvəro, cyklə ryřləho ə cunəjy gujgə lərz dıromorytgə, jə cənd karazho sərə çymundə jə kələ ox vokořı zərdə cuxoləj xyşdərə bəlhojyjrə

pəsəvo dorə poisd, həmçyn pojund Gəvriləş gufdi:

— Pojl Poj İnço balajma,—həmçyn fə-qırə zə Saroş poisd ə pəsoşu ruj xyşdəre dəpuşundə ə bəlləj codur xyşdərəvoz, hic gof nəsoxdə poisd.

Viniş balajmə Gəvril gufdi Mişi: „içirə zahmət ki imu kəşirənimho ə rəñ əni culho əni dihbəno, əz uni ki də sənihat igə nisdi imurə, nisdi imurə nə mylk nə xori qulluq soxim imu. Oxl əri balajma i ə cul nə dihbəno rafdənimhoş əz pul imu nisdi imu hənçəq jə furuxdə omorə qulim, pul ən kəsi xurdə, kəjf soxdə ən kəsi, ommo ən imu tyrtyrini əqopuhəj xələq ətəhər həni jə luqə nun xos dəi. İzmuhoj soqboşi Gəvril məş bijo taħad-i buram rəsym ə ruzgor mə, həmçyn tyş bura ə pəsəj həni jətity“. Ə həcirovəz iho dy həzizə kovtarho çyro buhorə xuno əz jəki, çyro bysdoryt. Mişi rafd əz durə rañ buho ə pyşoşu. **Ommo Gəvril** ə həzizə dədəj xyşdoro-voz giroşdyt əz u rañigə əz taraf savza dorho gyrd birəbyrytho ə vişə.

Əxir iho əz vişə ə şələləj hiçym xyşdərovoz çigər həjfi dyl dərdi mogoşdyt ə həzizə Gəvriləvoz, dərləj cəpara qəzmərə vokur də zuri zuri həroj mizəryt cyklə Noħumə hənçəq mijofdyt jyrə əz torikə kynç qəzmə, nyşdə nəgirisdə vozi soxdə, hə u saħat jəzu-qə Saro qəl mygyrd timor misoxd zərdə

Nəgirsəşd jə kəm vahdo, jə səxdə zyhbəjə vorvori, ə lərzovoz şivışovoz səhmund hylomə, səs şivən gurun bisdo, u pokə əvir carund hovoş xyşdəre buş zulum omo əri zihisdəgorho, həmitə u jə ruz bu ruz xunlyjə mihid, dərhoş tukuho picət zərə omoryt, həkimho corusdyt əmərdhoş qəzobi, əri ə tənşgi dəbirə xəlqho, vahdo bisdo, çyro soxdogor bəbərə əz pisər pisərə əz bəbə tozə hətənhorə əz nugə haryşho, hənçəq əz kucəho ədəm bu omorə səs şivış, səs voj zəho.

Cyil ərcyi həci? Ə kələ səsəvoz ədət pyrsirə əz jəki, nışdi jəkiş varasirəgor cy səbəbigə i kor, həmə mihtlijor haçolb mundət, hələm u şəvkurhoş nışə tənysdənyt ki pəs i haçəl, i səs əri xun tənhoşuni gufdirə, pəs i kələ taşsybi uniki əz əsqūho qələcəho və hərəmhə vokurdə omorəninyt, i səs oşgorə gof bisbo: „çəng həməj hylomi“ -çəng İmpjərialisti oqoho. U ruz qəzob əz cənd taraf bəsqū dorəbu, əz jə taraf gərmə ləhbət həminoni, birəhnəjə pojho əz xori doq birə sər hoşy əz hovoş kobob birə. Dyjmyn qəzob sultanho şuvundəbu oñvozhoş tən hoşurə əz qədər şumoruş sərho sijəh birəbu xori.

soxdəjm əraq pyşonimurə. Ommo niştanysdənim mubumi jə əzuni vahdo imu mivini jə kəm rahatı?

—Rasdi həziza dədəj, Mişi qunşimurə xuno fəqirə bəbəjmuş ə cənd məhhorovoz ruj fəqirə kifət xyşdəre nidi, ommo jyş əz xotur cy puc bysdo. Əz xotur xəjr çib hoşirho, dəvlətməndho. Bəgəm həziza dədəj—kəmi ə inço əzuni odomiho çofə kəşirə, həzi-jət kəşirə xəjr jyre nisə dirənytho, uho həmə əz cy xoturigə kəmə odomiləho varasirə uniki nidi imurə tulanmişi.

— Oxl həziza byrorləjmə Nohum, myvynym mi mə kələ birəityrə və kuməgityrə ə i cyklə kiflətləjmu, umaħali dy həziza byrorlə ə jə çofə kəşə jəzuqə dədəjmurəvoz mibosim xəjrly ərimu, hərboj həci Gəvril məgyrd əqəl xyşdə Nohumə moc misoxd qutinəhojyrə timor misoxd mujhojyrə mynyşdyt oşorirəvoz muxurdyt luqəj nun xyşdəre.

Giroşdə bəhdo jə kəm vahdo Gəvril oçofoj qul xyşdərəvoz gyrd soxd təxylləj xunəj xyşdəre, vosdo partalho əri cyklə Nohum nug soxd biraħnəjə bazuhøj honijə dədəj xyşdəreş, vir bisdo kyhnə şura hərs əz jon Saro, xyroml pur bisdo dyl işu, gənə cyklə Nohumış sifətjy tov—tovi bisdo, yşyq dorərə xuno.

Nəgirsəjd jə kəm vahdo, jə səxdə zyh-
bəjə vorvori, ə lərzovoz şivışovoz səhmund
hylomə, səs şivən gurun bisdo, u pokə əvir
carund hovoş xyşdəre buş zulum omo əri zi-
hisdəgorho, həmitə u jə ruz bu ruz xunlyjə
mihid, dərhoş tukuho picət zərə omoryt, hək-
kimho corusdyt əmərdhoş qəzob, əri ə tən-
gi dəbirə xəlqho, vahdo bisdo, çyro soxdog-
gor bəbəre əz pisər pisərə əz bəbə tozə hətən-
horə əz nugə harysho, hənçəq əz kucəho
ədəm bu omorə səs şivış, səs voj zəho.

Cyll ərcyl həci? Ə kələ səsəvoz ədət pyr-
sirə əz jəki, nisdə jəkiş varasirəgor cy səbə-
bigə i kor, həmə mihtlijor həcəlb mundət,
hələm u şəvkurhoş nisdə tənysdənyt ki pəs i
həcəl, i səs əri xun tənhoşunə gufdirə, pəs i
kələ təhsybi uniki əz əsqūho qələcəho və
hərəmho vokurdə omorəninyt, i səs oşgorə
gof bisbo: „çəng həməj hylomi“ -çəng İm-
pərialisti oqohə. U ruz qəzob əz cənd taraf
bəsqu dorəbu, əz jə taraf gərmə ləhbət hə-
minoni, birəhənəjə pojho əz xori doq birə
sər hoşy əz hovoş kobob birə. Dyjmyn qə-
zob sultanho şuvundəbu oñvoşhoş tən hoşu-
rə əz qədər şumoruş sərho sijəh birəbu xo-
ri.

Cy xəbəri syroirə əz gisnə? Suvorə əz pəjədə?

Ommo əz jə tarafığə səs pəjələho ədət zing zərə, inço gujgə xunəj çingirhoığə, ətəhər səs zing killisəho səs pəjələho ədəj bəngsoxdə guş giroşdəgorhorə, pəjələho, qirmizi əz şorob, əraqı ə şorob qəriş biri, şorob ə əraqı, zəho gəjmış birə poisdət ə jon buholyjə xəzho vəriho ətən vamasirə şyqəmho ən şyvərhoj xyşdə.

Viniş, viniş lələ gufdi Gəvril əz Mişi: „viniş i kəjf i buholyjə syhydoho həmə əz əraq pyşonlmunt, əz guç sov—birə qulhojmunt“. Uməhall kostibə Mişi əz dihbən vogoş dəbu şinovusdə i kələ səs vorvorirə.

Əri həziza balajma Gəvril, viniş izmuhoj u xyrrə qulho həmə ə pyşoj gunilə midəboşyt, omo lho əkəjf ə ujoq nəbirənijə xov dərytho oqoho nə işu nə fərzəndhoşyş sahər nədirətho, gənə ə rahatı mynyşyt. Gəvril cyklə sifotləj xyşdəərə timor soxdə qəbər birə slijəh dəshoj xyşdəərə əjəki sovusdə gənə ox vokoşlrə, nəfəs jy təng diromorə gufdi, tə kəj həci ə içlrə zəhmət ovoz tulanmiş birənım, bəgəm „həzijət hə əri həzijət kəşirəgor bijo bu“.—Əri buholyjə kuk, inço ə i çiro zomonə insof myrdi, qədyr insonə tənysdəgor nısdı, hərkiş bısdo hə ərləj xyşdə ədəpə calaşmış soxdə.

—Əri lələ rəsdi gofhojty, hələm əzu sahar sovoit, kələ dərd iniki i xunlyjə dovho tərg soxdənini imurə, həmiğə sahib syz hişdəni-ni ombora kifləthorə.

Ruz birəbu pyşoj ofdot əz hylom şolumi xosdə hənçəq sər dorho və bunhoj tovho zar zari birəbyryt əz ofdo-zərduj şöngumi, i cyklə kucələ pür birəbu ə dəsdəj mərdhorə-voz, hər dəsdə ə jə kynç poisdə ədəmbyryt guşi - guşi soxdə. Əz kimi qəzməho səs gir-jəj ən zəho adəmbu omorə, əzi lojgə səs hərəbəho, və səs çiq—çiq cərxhoşu gujgə ihoş ədəmbyryt lərzundə hylomə.

Xəjli gəşdə Gəvril nə Mişi kucərə, çyro bisdoryt hərdyşu əz jəki, hərki ən iho rafdyt ə xunəhoj xyşdə.

Gəvril hələm 18 sala çohilə kuk bu, cunəjy jə kəmləj sər gyrdəbu sijəh birə, jətimə byrorləjy Noñumış 3 sala birəbu gud—gudələ ə poj vəxyşdəbu, tozə şirinə gofləho vogosirəbu ə sər ryqənijə zuhun ju.

—Şəv əxəjrəbu həzizə dədəj Saro quz gyrdə ə dərd qəmovoz—gufdi Gəvril.

—Dədəj ty voj gərdə xələfmə—çyhob do jyrə Saro—həci dərdlyrə xuno əricy diromorəj ty, hic həci nisə diromorə i karazhojgə?

—Nah hiciş nisdəi həzirə dədəj hənçəq həci fikirho soxdum ərirnə.

Cyklə Noñum kələ həilə xuno gujgə gof varasirəmbu hərboj Gəvril diromorə şori

misoxd Gəli—Gəli ħoroj zərə mi omo my-
nyşd əjonləju dəsləhoj xyşdəre ə sər zanihoju
vonore, gohigə məçəsd, məçəsd əxir mijofdo
mi-rasi ə xori, hərboj Noħum ə xori ofdore
Gəvril dəshore əjəki cək zərə şori misoxd
mixəndysd pəsdə mugufdi:

—Ty byrorləjməni ty əz məş xub mibo-
şi.

İmişəv ħonijə zə Saro hə dərdly bisdo,
gujgə i zurbojə zimilərz şuvundəbuho xorirə.

Vəcərund jəki əzi duvorləhoj capari ħo-
nijə xəjmələşurə.

Fəqirə Noħumiş ə i sifət ə dərd əni dy
kiflətləj xyşdə dənişirə, çyklə sərləj xyşdəre
quz gyrdə, myjləhoj səryj tullu birə hic gof
nəsoxd həhəci xiflət bərdə—jyrə sərə ə xori
norə xisi həhəci jə kəm şəvho migiroşdyt ə
i cyklə qəzmələ.

Əzin bəħdo Gəvril hə fikirly mibisdo,
bimho məciryt jyrə, hərboj dərdəçər—qubə-
çər midromo ə xunə, surhoj dyl xyşdəreş
əjəkiş nigutdi, hənçəq maħşovoho nihişdyt
jyrə sokit birə, gujgə hamişə jə odomi hyl
mizəgə jyrə.

Ruzgorho dəgiş soxd sifət xyşdəre, hər-
boj sabaħ birə, hərboj şoħongum birə əz xu
nəho şinirə mlomo hənçəq səs girjə, ruz bə-
ruz ə dəsdərəvoz mibərdyt odomihorə, jəkiş
binəjyrə niştanysdənbu, hənçəq ə dovħo
ədət rafdərə tanyşdənyt, kimiho əri rəħ sox-

də jəzuqə kukhoj xyşdəre rafdənyt, kimiho ədət kuqozho guzət soxdə əz balaho kimiho əz şyvərho, kimiho əz bəbəho.

Xyrho puşundyt ruzgorə, voruşho tar soxdyt savzahorə, gylho paçıryt, vəlghoj dorho tihi bisdoryt Gəvril nisoxd dijə sanihat əz vişə ħyzym ovurdəirə hənçəq fəhləi misoxd tulanmiş misoxd dədəj və ħaziza byrorləj xyşdə Noħumə.

Dorho sijəh bisdoryt, siprə vərf ətəhər ħarys dəpucund dorho, və xunohorə, nəbu kor fəhləi dijə, corə nəbisdo Gəvrilə vəgyrd soqotləhorə əz zir təxcinə, rasalərəş vosdo əz Saro.

—Izmu dədəj nisdı dijə kor fəhləi, nədəri imurə ħyzymiş əri suxundə ə tov, buram ə vişə bijorum jə kəm ħyzym niməjyrə musuxunim niməjgəjyrə mufuruxim əzuş jə kəm xərçi mubu imurə.

—Boşgu dədəj qurbun ty balajmə, tyrə cytam voisdəgə həhəcu sox.

Gəvril hər ruz, hic hələm qiroq asmu bur nədorə məxyşd murafd səs misoxd ħərməħhoj xyşdəre murafdyt ə jəki.

Saroş zu məxyşd mənə ə tov əz ħyzym-ləho mənə səcəjoqlərə muduşund coj jy tə coj dyşirə pəly misoxd şovolləho, şəil'əho əri hailhoj xyşdə, bahzi vahdojgə mynyşd gymgym soxdə migirisd, ombora vahdoho ə səs

gym-gym zərə girisdəjy Nohum əz xov xəbər birə mugufəi:

— Əjcy gişdə dədəj? Mə əz gişdə təjsi-jənym, Gəll əçl dədəj?

— Gəvril əvişə əri hzyym rafdi ə hərməh-
hoj xyşdərəvoz cumhorə əz hərs pokundə
qəl mygyrd mijovurd Nohymə-Saro əqəl
xyşdə. Mynyşdyt tə Gəvril əmorə, pəsdə hər-
səşy mihənçlyt coj, muxurdyt nunləj xyşdə-
rə.

Hərboj şav xisirə, hərboj ruz ə kucə va-
tarafdə, şinovusdə əzi səshoj dovhoi, ombor
fikir misoxd Gəvril, əgəm bərdydgə jyrəş, ki
midoru cyklə həziza byrorləjy Nohumə, və
fəqirə dədəjy-Sarorə.

Şəv əz xov xəbər birə çingirə xuno gof
misoxd:

— Histənyşdənənym, nistənyşdənənum əri cyni i
qəhtl? Əri cyni i səs xun, i hovoje qurbuni-
ho əri kini?

— Əri cy əz i əsquho qələcəhoj oqoho, ha-
ramhoj marmarçəşi sultanho vokurdə omo-
rənyt.

Giroşdyt həci jə cənd məhho, həl bisdo
vərt, vədi bisdo tozə çovonə savzala, bənəv-
şəho jaravyşly soxdyt binəj savz birə ə tozə
vəlgləhorəvoz kuləhorə, hənçəq ruz bəruz
səs-ho, xəbərho gujgə ətəhər cəgyrgə tar
soxdənəho pyşoj oftoirə, xəbərhoj zahariş hə-
ci taħl misoxdyt, tar misoxdyt ruzgorə və

zindæguni çofokəşhorə, gisnəl, turrəl və birəñnəl xəsdə soxd işurə, nerasirəbu hələm hic bəhərhoj ən dorho, nadirəbu fəqirə Gəvril hic əz hylom jə nikə ruzlə ə cyklə byrorlə və jəzuqə dədəjovoz vogosirə omo əkuçəho gənə kuqozho, xəthoj şərihəti qərxiund soxd jəzuqə Gəvriləş əri çyro birə əz kiflət-ləj xyşdə əri birə qurbuni əri səs, əri „çəng-xuni oqoho“.

Səs xun oqoho

Bərdyt jəzuqə Gəvrilə. Ofdo ə qəzməj hənijə zə Saro kələ zurbojə şivən, torik bisdo tovuşləj-cyroq işy, lərzi caparhoj qəzmə, nəbisdo təsəlimi dorəgor jəzuqə kiflət-ləşyrə, jətimə kuklə Noñum hə ə u cyklə sabyləj həilli xyşdərovəz nəgirisd, nəruxiund xolhoj hərshoj xyşdəə ə sər bululə cyklə zaniləhoj xyşdə, cy soxu zahmətkəş izmo-hojlə? Ki midoru tyərə Noñum balajmə? Om-bora vahdoho həci migirisd hənijə zə Saro. Pəsdə cyklə Noñumlə çuhob mido dədəj xyşdəə: „—Məgiris jəzuqə dədəj məlmohojlə kələ birəm, tyərə nifyrsym ə kor soxdə mə muram kor misoxum ərityş əriməş nun mijorum.“

—Nah balajma Noñum ty hələm cyklələl əri kor soxdə, mə muram jə ə rañ vişə gənə əri həyzym ovurdə jə nəngə muram əri

hov-bijori soxdə ə xunəj bikəho.—Nəh dədəj!
Ty əhər çigə rafdi, məş ə tyrəvoz mijom,
cynki mə dijə təhnolə ə xunə nyşdə nițanymgufdi
Noħum əz dədəj xyşdə,

Xəjli fəqlrə Saro əz ləhəj xyşdə gof
nəvədirovund tihi bisdo voruşə xuno hārsho
əz u luqoni tərəfdə binə-cumhojy ə sər ən u
əz dərd-qəm qyçə-qyç birə qutinəhojy.

Nə voisd Sarorə burmundə girjəlyjə sifət
xyşdəərə ə Noħum, puşund sifət xyşdəərə
ə gyllyjə sənəvrələrəvoz Gəvril ovurdəbuho
ərijy, hənçəq jyrə nisə voisdənbugəş əri
burmundə hārslyjə cymhoj xyşdəərəş. Noħum
hə əz zutə tanyşdəbu xosijəthoj dədəj xyşdə-
rə hənçəq voisd jyrə pojunu əz girisdə Sarorə.

—Ərcy girisdə dədəj?,-Viniş Gəvril təhnolə
narafdi, ombora odomihojyt əjyrəvoz, hənçəq
dərd uniki izmohoj ty səhar mikəşi həm əz
kor soxdə, həmitgə əz dərd.“

—Çon həziza balajma, gufdi Saro əz Noħum,
çun mə çəhəndəm boşgu, ty dərd mə-rə
məkəş, mə hə əz həilli hə ə çoforəvoz
xutə birəm, koşki çun həziza Gəvril nən ty
soq bu.

Ruz bu səbəhmundə əz kucə ədənbu
omorə kələ səs, i kələ səs-səs quşunə xuno
omorənbu hərboj ruz orinə əxunəj zə Saro.

— Əri balajmə Noħum mugu Saro, mə
izmohoj vədəbərym dy-sə boqləmələhoj

şoxi furuxum bəlki hərcybu jə kəmləj qofun
bijorum əri şobotimu.

— Boşgu dədəj, ty bura məş ədəm əzi
şoxləho vənçirə əri tovləjmu.

Sara vəgyrd boqləməhoj şoxirə rafd.
Noñum vədiromo əz qopuləj təxdəi qəzmə
guş-vəno ə əz kuca omorənbuho səş,

Oşluq xubə oşluq gyrvənkəi jə şohl!

Guşd varasdi-lap kəmləj mundi, nəbər-
dəgor bijojt bərit.

Şinovusd fəqirə Noñum həmcyn səs
dədəj xyşdəre, uş ədəmbu səs soxdə nazuk-
lə, nazuklə, həjb kəşirərə xuno: Bijojt xubə
şox tonyi-palutı uçuz ədəm furuxdə.

Noñum xəjli guş vonorə ə i səs gufdi:
Əricy imu badmozol bisdörim, əgəm Gəvril-
həziza byrorləjmərə izmohoj nibərdytgə dije
i fəqirə dədələjmə həci, ə i çirə utalmişirə-
voz ə kuca nivatarafd, izmohoj Gəvril ərimu
guşd, oşluq, pijoz və hər gərəkiləjmurə mijov-
vurd.

Əricy i zalumho bərdyt birorləjmərə,
hişdyt xunəjmurə ə tənqli-goluti.,,

Ruz xəjli voromorəbu, ofdo ə migləj
asmu ədəmbu yşyq dorə, dije nərası dyl
Noñum əri şox vənçirə hə əzini fikirho sox-
də xiflət-bərd jyrə əzir sibdorlə vəbuho əpy-
şoj qəzməşy.

Saro ə bazar furuxd şoxləhorə vosdo
jəkəmləj guşd omo di Noñumə xiflət rafdə,

gənə hərəşho vono əz cumhoju ətəhər voruş ə rüzhoj poizi. İş xəjli fikirho soxdə bəqdə məslihət soxd əri narafdə dijə ə vişə. Həlbət əri Saro rañati uniki hov bijoru, ə u luqəj nun hov-bijori soxdərəvoz bijoruhə əz xunəj səhib kor, tulanmiş soxu sər xyşdərə və jətimə kukləj xyşdə Noñumə, bəlki lov soxdə hylom tovuş xyşdərə, əz pənçəj quşho-qərqəho hərəzo bisdo həzizə kukju Gəvril.

Həci soxd Saro ə şələj fəhləirəvoz, sijəh şol əsər dəri, siroi soxd çun xysdərə və ən jətimə balaj xyşdə Noñumə. Ətəhər vorvori, ətəhər qənətlyjə qyşho zəryt giroşdyt ruzho vahdoho, ruz-bəruz xəbərho zobu soxdyt ovholət zəhmətkəşhorə təng diromoryt ruriho əz i zobunə səs çəng-oqoho. Vədi nəbis-doryt ə kucəho çovonho, dəsdəhoj duxdərhəş pojundyt səs zil ənu komonçəhoj xyşdərə və mañanihoj xyşdərə.

Əz omborə xunəho şinovusdə miomoryt hənçəq səs girjə hərboj ə kucə poctilijon omorə kura mibisdoryt odomiho ə sərju əri koqoz qobul soxdə.

Ə bahzi xunəhojgə şori-kəjf vəbəxdəvəri dobu, iho oqoho byryt, həmişə ə rəñati zihisdəgorho byryt.

Narafdəbu kukhoj ən uho ətəhər fəqirə Gəvril və hərəməñhoju qurbuni ən i səs, iho dəvlətməndho hənçəq əxəjəl buholyjə xoliho-xo

2 Рассказ „Человек и революц. татск. яз.

lincəho vəcirə byryt, kukhoşy əpartalhoj əvry-şymirəvoz əkilathoj „buxorəi“ rəvoz gəşdə xyrom byryt, gujgə hic əz i səs xəbəriş nə-bugə işyrə.

Ə pyşoj xunəj Gəvriliho buho hyndyrə qələcə hər ruz hənçəq ə səs zing zərəj pəjələhoj hənçyşirəvoz pəjvəz birəbyryt, inçə ə fəjtunovoz mlomo kələ nəcənik ə zarlyjə boftəlyjə pogun-hoj syrxiəvoz pəjhorə ə xori zərə milərzund, şiviş midirovund xorirə, pəsdə ə qolinə şyqəm ovoz, xəndysdə-xəndysdə mufuramo kələ hoşir səhib qələcə, qulə ə qulju donorə marafdyt.

Ombora xəlqhojgə vir soxdyt zindəguni xyşdəre nisdi „nun əri xurdə-rañ əri rafdə“ həmə məhtəli, əri kini çəng?

Jəkiş nijə varasirə mahənojoyrə pas iho qurbuhoj Mizroñ, kovtərhoj Maharov ədət gym-gym soxdə. kimiho bəsdəi lahaşy əz şpionho,.. corə cy bu hənçəq tob dorə cum dokoşdə gərəki, bəlki çəsd jə ruz aştara, yşyqly tovuş do, ə bun əni torikə qəzməho.

honijə Saro xəjli salho həhəci doşd kələ soxd Noñumə.

Gufdi Saro əz Noñum:-şaləj fəhləi mən-də soxd mərə, hənçəq yşyq cumhojmə jə təñno rigaz ə asmuş ty vəri. Pəsdə mə lçirə çuhob dorum dədəjmurə gufdi Noñum: cən-qədə mə jətimiş hisdymgə hazizə dədəj tə izmu cyklələ byrym kor soxdə niştanyşdən-

byrym ommo izmohoj mə kələ birəm, vəssi tə izmu səhər kəşirəjho ə u qəbər birə sljəh dəshojtyrəvoz, izmu ty nyş ə xunə mə doşdəninyt tyrə.

İçirə gofə fəqirə dədəjmu əz lahəjmə şinovuşdəki qəl gyrd, moc soxd məbə gufdi: ty məlhəm munoş əri jaralyjə dədəj əgəm izmu fəqirə Gəvril byrorty midigə həci tyrə cy şori misoxd.

— Dədəjmu Saro cənqədə şorijə koriş mibisdogə jyрэ hərboj byrormə əjor jy ofdorə migirisd, moqbun mibisdo, ommo mə həmişə dyl jyрэ mərovundum ə çyrə bəçyrə gofhorəvoz.

Əzim bəqdə mə dijə ə xunə ninyşdym, mədiromorum həmişə ə kucə, hərki horoj mizə mirafdym qulluq işurə morovundum, ə çigəj qulluq vorovundə midorytho myzdləjmərə mijovurdum ə dədə midorum. I pulləjmərə dədəjmu vəgyrdə kələ şori misoxd, mugufdi: „Joqin bovorlynym ki ty midori məbə gufdirə“.

— Mə jə ruz ə kucə poisdəbyrym ruz ombor gərm bu əraq ətəhər hov əz pyşoni odomi ədəmbu tihi birə, dirənym qunşimu Mişi horoj zə məbə.

Mə jə xəjli vəhdə tərsiry m dylmə səs soxd, ətəhər sahat, raghojmə Kurp-Kurp soxd, mə mugum əz Gəvril jə xəbər omori-

gə, cynki kuk lələj Mişiş ə Gəvrilovoz əjəki əsəltəti rafdəbu.

Pəsde lələj Mişi dirəngə içirə hōlmərə çuhob doki nətərsym gufdirə Mişi sokitə mərd bu ombor odomirə dusd doşdəgor bu, mə omorum əjyrəvoz əxunəşu zən Mişi ovurd hə u sahat nün ə pənirəvoz no əri xurdejmu. Mə hə kəmləj, kəmləj xurdum hənçaq dylmə ədəmbu təhdi soxdə tanyım jəbo Mişi əricy hōroj zərigə mərə.

Əxir syfrə vəcirə omo əz pişojmu, mə jə kəmləj hōviş hənçirym əz təhdi dylmə, əraq vəci bitəv sifət mərə, dylmə hə ədəj səs soxdə.

Əxir Mişi lahara vokurd, cymhorə təmiz soxd, ruşləhoj xyşdəre timor soxd, dəshorə əqəriş qirmizinə kişdi xyşdə girovundə gufdi əzmə:

— „Rasdi balajmə dylhojmu moqbuni. ommo mə ədəm şori soxdə ki ty kələ birəj. Bijo ə mərəvoz bərym tyrə ə dihbonho, unço ə mərəvoz mufuruxim xyrdovot əzu qəzonç tyş mijori midori dədəşmurə.“

— Mə içiro gofə şinoyusdəki, dylmə jə bobot sokit bisdo tanyşdymki əz tovun Gəvril hic jə gofiş nisdı gufdirə. Mişirə mə çyhob razi birəlmə ə gofjy nədorum, cynki mərə əz rañ culcini soxdəi hāz nis omorənbu.

Omorum ə xunə dirənym dədəjmu hələm nə omori xəjli fikir soxdum ə cy kor buram-

gə dijə dədəjmurə nəhylym zəhmət kəşirə.

Əxir şoñongum bisdo, dədəjmu əz xunəj bikəho vogoşd, dəşəndim syfrə, norim nunlə dədəjmu ovurdəbuhorə ə ñavyçləhorəvoz əri xurdə, imburuz mərə hic kor nəbirəbu.

Dədəjmu birdən əzmə gufdi. Noñum həziza balajmə, Basanil cəkməci ədəj tvrə əşəgyrdi xosdə; hə i gof ə guşmə tərəfdə, dylmə şor bisdo; təhədi soxdum jədov dəgərdim xisim, zutə səbəñ bu.

Ofdo səlt batmiş bisdo, toriki bisdo, əz hər tarat asmu əştarəho zym-zym soxdə vədi bisdoryt, dədəjmy çigəhojmurə dəşənd, dəgəşdim, mərə xov nəjomo, hə fikir soxdum əxir xov omorə mərə xisiryım, birdən xəbər birənym, şinovusdənym səs səbəñi dədəjmurə ədəj ñoroj zərə mərə, mə əxəjol mə omorə tukuj Bəsənil-cəkməci, zuri zuri partəhojmərə vokurdə omorum əkucə, hələm tukuj ən i qili bu vokurdə nə omorəbu.

Omorum nyşdym ətukuj Bəsənil ə cəkməcini, əpoki rəvoz mə morovundym hər gufdirə qulluq ən irə.

Mə həmişə əçəldirəvoz morovundum mətləbhoy səñib kormərə.

Bəsənil ustojmə gydəgə odomi bu, gof soxdəki ə odomirəvoz gujgə lovhojy xəndysdənbu, qutinəhojy luqondi tərəfdənbu, sifət jy vər sijəh bulul bu, ryşho hə jə kəmləj sijəh soxdəbu sifətjyrə.

Dirəngə usto içirə çəldi mərə, ombor şori misoxd hər ruz hər höfdə zijodijə pyliş mido mərə, həmigə myzd mərə zijod və zijod mido.

hərcy mərə myzd birənbu kura soxdə vosdorum əri dədəjmu partalho, jə kəmiş bugə nug soxdum birañnəjə bazuhøj jyərə və ən mərə.

Dədəjmu i korə dirəki, ombor şori soxd, fəqir gujga həmə dərdho vaţarafd əz dyljy, məş dijə nihişdym jyərə ombor rafdə əqopuhøj bikəho ə qərəvoşi.

Nəbisdo hic jə xəbər əz fəqirə byormə Gəvril dədəjmu hər şəv, hər ruz hə ədəmbu girisdə, insonho nibərdyt dijə rañm əjəki, pür birəbu qazob dyl odomiho, səs xun ədəmbu boçañ zərə əz culhoş, mijomorut hənçəq zobunə xəbərho, əz hər çigə əz culhoş mijovurdyt myrdə biləsumor birə əxun-ovoz ləşhøj insonhorə, i çirə bu səs əni dovvhøj oqoho səs çəng hylomi əri zəñmətkəşə xəlqho.

Nəvəcorusdə ovodu nibu.

Ustojmə Bəsənil vomuxd əmə xəjli korhøj cəkməcinirə, mə muduxdum ryj hədilxonhorə, cat misoxdum qunçhøj cəkməhorə həmcyn pəly misoxdum kyhnə mañsho nə cəkməhorə.

Ombora vahdoho usto šavho mynyšd ə tuku əri kor soxdə, məş ə jyrəvoz. Tujuk usto dərləho cyklə byryt, hər ci əjə qyroq norə mijomo, cynki qəriş tukuş cyklə bu. Inço ə pyşoj hərkimu jə kutuk norəbu, šəv ustojmə ombor kor misoxd məşkuməki misoxdym ə jy. Ombora vahdoho-Bəsənil ixdi lot misoxd ərimə əz tovun xori qulluq nəsoxdəi çahmət imu, əz tovun dovho, pəsdə mugufdi rasdi i sahat imu adəjm ombora çofə xurdə, viniş ki, çohilhojmu ədəj ə dovho puç birə, əri cyi i nəqomo imu kəşirənimho jəkiş sər vədəbərdə nistanysdə, ombora xərəbəiho ədəj birə. Ommo gufdirənytho məsələ rasdi „Novocorusdə ovodu nibu“ i gofə ustojmə Bəsənil, hıymət jy əkimə lap ombor buho həmişə, ə myşdərihoj xyşdəş mugufdi, kimihorə əz omorogorho hāz mijomo əzi gof, kimihojgərə šinovusdəş nivoisd.

Bahzi vəxd dylmə əzi gofho şor mibisdo, həci mitanysdym imburuz səbəh, həmə korho ovodu mubu, əz jə lojgə dylmə lap zobu xyrd mibisdo, mugufdurum kişany fəqirə Gəvril birorməş ə dovho puç mubugə.

I fikirhorə mə ombor misoxdum, bahzi vəxdho sərmə qəriş mibisdo, ombor fikirsoxdə mugufdurum, əricy kimiho ə şori bəxdəvərirəvoz zihisdənyt, əricy kimiho xun

xyşdərə tihı soxdə, kimihøjgə xunjyrə xur-
dəni?

I bədə ruzgor ə i fikir horəvoz qəriş mi-
soxd muvañ mərə, dylmə milərzi, bahzi vəxd
xyşdərə hovun-kor hysob misoxdum, həci
miñanysdym əri əni fikirho mərə dys doq
misoxut.

Ox asmu, ox! əstaraho mugufdurum tə
kəj mə həci navarasirəgor mundəniñym i
zəjrənə hylomə. Ə xunə miomorom dədəj-
murə həmişə ə cum hərs vəri mydyrym, də-
dəjmu ə dyrysdə səs əvoz nigirisd bəlki mə
nəşinovum səs girisdəjyrə, dylməş siniqmi-
şə dyl jyərə-xuno, siniqmiş nəbu. Həm i dərd,
həmiğə dərdho dylməmə qəriş soxdəbyrytho
lap ə gurənə høl dəhişdyt mərə.

Ruz ombor gərm bu qopuj pəncərəj
cyklə qəzməjmurə vokurdəbirim. Mə nyş-
dəbyrym ə sər dyşəgləj pəşmi, dədəjmu ədəm-
mbu ə syro ərimu lovoşləhoj soçi burçun-
də, birdən əz buru jə kələ səs omo.

Noñum! Noñum! Muşdylyqı mərə.

Çəndək mə byz bytyn ə lərz ofdo „qə-
rəbəc-dorə xuno“ xun mə əsifət mə diromo,
əraq vəci həməj çəndəkmərə, hələm də-
dəjmu i səsə nəşinovusdəbu, mə zuri əz çı-
gəjmə vəxyşdə vədiromorum ə buru, dirə-
nym hövirmə səhlyn, birdən mugu əz mə
poştiljon ərişmu koqoz ovurdi.

Hic ə hovirmə səhlyñ nədənişirə vidovusdum ə kuca qobul soxdum koqozə, moc soxdə— soxdə koqozə vidovusdum omorum əjon dədəjmu, ə kələ səs ovoz çyraj zərym, əz Gəvril koqoz omori.

3 bytynə sal bu jə koqozış qobul nəsoxdəbirim, dədəjmu, şori soxd xəndysd hənçəq əz cumhoju əz xəndysdə və əz i cyklə şorilə hərsiş omorut.

Tahadi mə nə dədəjmu rafdim ə jon rabi-Şəlmy əri kuqozə xundə.

İnço ə xunəj rabi Şəlmy, hailhoş nyşdəbyryt ədəmbyryt tyroho vogoşdə, kimi hailhojgə nun horə şov soxdə əbəlhoj xyşdə ədəmbyryt myşdə qyc, soxdə, kimihojgə hə ə sər ən u həsdillə ə sər nəmə xori dəşəndə buho ədəmbyryt oşuq-vozi soxdə.

Mə rabi Şəlmyrə hə jə karazlə dirəbyrym, urəş zən ustojmə Bəsənil tozə Xijor nə Bahali vədiromorəki ə jə kələ sini dəkurdə dorəby ə mə əri ə xunəj rabi Şəlmy,, boroxo soxdə bərdə.,,

Rabi Şəlmy jə hyndyrə mərd bu, ryşhoju sijəh turaz bu sifət jy turaz, bu cumhoju ombor luqoni dəbu. İmu tərəfdəki ə jon rabi Şəlmy, inço jə cənd zənho dəbu, ə dəs kimiho qədəh hov əri hovə-su soxdə, kimiho əz dəs mərdhoj xyşdə ə şykəjet omorəbu, ə pyşoj rabi Şəlmy jə kələ kitobcə norə-

bu əpyşojy jə zə jəşməq-buzi vənərə ədəm-
bu guş vokundə ə gufdirəhoj rabi.

Rabi cumhorə zəvəro dorə ruşhorə ə
nəxyhorəvoz xorüsdə gufdi əz u zən ə pyşojy
nyşdəbuho:

— „Hərgoj işmu duxdər Muxoilə nə-
xosditgə əri kuk işmu həm kuk həm dux-
dər əz hylom jə nikə ruz nivynyt“, zə lovo
xosdə vəxyşd mugu: „xudo balahojtyrə dorə
rabi, mə ərity jə pud xubə oşluq, dy pud
xubə pijoz əkul həillo vonərə myfyrşym“.
Mə ombor məhtəl mundum hələm kuk ən u
zən əzmə dy salış cyklə bu, duxdər ki əz
kukiş cyklə, əricy iho ə i zuri hərisi soxdə-
nyt.

Omborə zənho sər, sifət dəgyrdə hərki
jə şykəjət soxdyt, həci buki rabirə moçoliş
nəbu.

Əxir rasi vəxd imu, rabi pyrsi əz dədəj-
mu əricy omorəjmgə, jə nəbugə mərə əri
nubo xundə ovurdigə. Dədəjmu mugu ki nah
çon rabi Şəlmy tyş tənysdəniki mərə quvət
hail ə nubo xundə norə nisdı, hənçəq tə-
vəqə soxdənym i kuqozlərə xun ərimu. Ra-
bi xəjli tiç dənışi ə imu, əxir vəgyrd xund
kuqozə:

— „Şolum ərity hənijə dədəjmə Saro
və u cyklə byrorləjmə Nohum, komiki əri
ryj, işmu həsrət hisdymho. Şəv ho ruzhoj-
mə hər fikir mə dərd işmunit. Bəlki imid-

lynym jətime byrorləjmə Noħum kələ biri
ədəj doşdə tyrə. Əz u taraf, şorum. Şorum
ki Noħum şələj fəhləirə, əz sər ty məgyry
hənçəq həjf ki mə işmurə dirə nistanysdə-
nym i zalumho hərəzə nisə dorənyt imurə.

Gənə həzizə dədəj və byror, cənd kəraz-
ho mə ə dovho tərəfdəm, dyrgərdo jə xəto-
ruş nəbiri ə mə, omo i karaz ədət gufdirə
əxiri dovhoi, dijə i nəhoqijə xunho tihi bi-
rəni nisdi.

Izmu gūjum ərişmu mərə ə i əxiri ka-
raz ədət ə dovho fyrsorə, əgəm nəmyrdym-
gə soq mundumgə joqin mijom myvynym
ruj həzizihojmə.

İşmu əz jəki muqojət boşit, hic dərd
məkəşit.

Xosdənym bəxşləmiş misoxit əri cən-
qədə vəxd koqoz nəfyrsorəlmə, cynki jəki
mə xət nistanysdənym dyjmyn mərə moçol
nəbiri.

Dijə soq boşit, əz jəki muqojət boşit.

Moc soxdənym həzizə byrorləjmə No-
ħumə".

— Gəvrill

Koqozə xundəki əz cymhoj dədəjmu,
gənə hərs vonoryt, mərəş girisdəni gyrd.

Həhəci mə nə dədəjmu hic əz laha jə
gofiş nəvədirovundə omorim ə xunə.

İçirə giroşd xəjll ruzho, vahdəho.

Bysdo 1917 sal, şinovusdə omo ki u zalumə padcoh tə izmu puc soxdihə million odomihərə, ruxundiho ə-təhər nykərə xunhərə piş soxdə omori gufdirə əz təxdjy. Birəni nisdi dijə çəng, birəni nisdi dijə dovhoj oqoho, əz kucəho şinovusdə omo səs mahəni, səs əzəti, vədi bisdo həlamhoj qirmizi əxəthorəvoz „Puc gərdo dovho-korho“ „Puc gərdo oqojəti soxdəniho ə sər dovho“ „Ziho əzəti fəhlə və rançbar“. I kələ mihiid bisdo əri moxluq, bisdo jə kələ -zurbojə şori, əri mändə birə insonho.

— Imuş mə nə dədəjmu ombor şori soxdı i imidly bisdorimki həzizə birorləjmuş m gordu mijov əz dovho.

Hər ruz odomiho misoxdyt ixdilotho kura soxdə çahmətə, komiki məş ə usto Bəsə ilovoz mirafdyt.

U ruzho əri həmə kələ mihiid şori və bə dəvəri bisdo. Vogoşdyt ə saltəti rafdəbytho qurbuni əri çəng hylomi. Iho vogoşdyt nbyryt əz durə məmləkətho, ombora xurəho şori misoxdyt, hənçəq jə kəmhojgə həmcyn, imuş moqibun mibisdorim əri nəvəgoşdəi əz saltəti odomihoşu və həziza byrormə Gəvril.

Dədəjmu hər vahdo, səbəh mündə əz xov xəbər mibisdo, hələm umañali syrxiyə, astaraho mişəndyt rigazhoj xyşdərə əsər tovuş birə sijəh xori. Hələm umañali vogosirə

qyroq asmu kəmləj-kəmləj sər mygyrd tō-
vuş soxdə kəlləj doñorho, doqhorə, umañall
sokitə vorvori jovoşləj mişovundyt ligəhoj
dorhorə. Hənçəq jovoşə səs fit zərəj marho,
bəqho, qər-qər soxdə miomo, səs xuruzho
dəvrə-dəvr şiro xundərə xuno miomo, səs
şəxhoj sokitə nykərə ətəhər ixdilot dəsdəj
ñovirhorə xuno miomo, dədəjmu mipoisd ə
pyşoj gudəgə pənçərəjmu, mokurd qopuhøj-
jurə lovo mixosd əri byrormə və ərimə. I şir-
rinə nənuj nənəm buholyjə dədəj hic ə ھا-
illi nə şinovusdəbyrymho, dylməmə nazuk mi-
soxd, gujgə i şirinə gofho məsd misoxd mə-
rə mugufdyrym; həzizə byholyjə dədəj! İmu,
mə nə ty dy jətimləhoim, ətəhər dy xəhəri-
glgörcinno əjə lulə zihisdəjm, bəgəm miça-
nym mə əz fikir vədəşəndə i çofohojtyrə?

Viniş mugufdurum buholyjə dədəj! Bə-
gəm u tovuş əz qyroq asmu vədi birəni-
ho, u həmişəlyg ruz imurə yşyq soxdəni
nisdi. Həlbət fəqirə dədəjmə dəshoj tyrə,
pənçəhoj tyrə ərimu qəbar soxdəjho bəgəm
i buholyjə hylom dorəni nisdi imurə jə ra-
ca zindəguni?

— Hic əz hylom imid məvəgi...

I gofhorə dədəjmu şinovusdəki qəl my-
gyrd moc misoxd məmə mugufdi; „işmu
yşyq cumhojməniti, işmu məlham jarahøj-
məniti, həlbət mivynym mə yşyqışmurə“.

İçirə azatı xəjli məhal giroşd, hənçəq
ərəhho çahdəho, ə culho səhrəho lov bisdo-
ryt mərdhoj vişəi, ə oqojəti bəgho-xonhorə-
voz sər gyrdyt mändə soxdyt vəmündə by-
rytho əz zulum padşohi „çəng-hylomi“ in-
sonhorə.

Həmin bəgho-xonho, ə u zarlyjə qobuq
xənçəlhorə çumündə, cuxohoj buholyjə mo-
hut ətən vəri, biqhorə ryqəni soxdə, bur-
miş dorə, vənyşdə ə sər buholyjə həsbho, ku-
ra soxdyt ə pəsəj xyşdə dəsdəho, taraş sox-
dyt xunəhorə, iho təhl soxdyt ruzgorə ə xy-
romirəvoz vədiromorənbuhorə.

İmu ombor gisnə mundim cyñki usto
Bəsənil dijə tukurə bəsdə kor nəsoxd, dylmə
sokit nihişd mərə.

— Ərcy bysdori ty şori? Əricy raca ruzgor
dəgiş soxdı, pəhəny soxdı i raca sifət tyrə,
ox! ruzho, ətəhər sajlhoj nykərə, ətəhər qə-
nətyjə tarantazho par zərənitho, bəgəm ni-
bu jə əxir i təhlə zindəgunirə? I gofho gənə
məmə təsəlimi nidoryt, nəbisdo mərə kor
soxdə, nəbisdo hərəj zərəgor dədəjmurəş ə
kor, dəmundim ə i cyklə hənijə qəzmələj
imu gisnə. I gisnəi hələm vəs nəsoxdəbu
imurə, rasi ə imu xəbər, ə nokuml əz tovun
puc birəl ə xunlyjə dovho həzizə byrorləjmə
Gəvril.

Dylmə əz dərd parçə bysdo, gof misox-
dum əz xyşdə xəbər nəbirə. Ox! guniləhoj

mýsi; qurquşunhoj hovuni ox! million çun-
ho, ə nahooql qurbuni birənitho, ən kini i
təxsir, əri kini i xunho ə xəzinə corusdəniho.
Mynyşdym ə qəriş əni xəjmələjmu.

Varafd noləj hənijə dədəjmy Saro nə ən
mə ə asmu, şivən ofdo həm ə çun imu, hə-
migə ə u caparləj cubuqimu, hic kəsiş tə-
səlimi dorəgor nəbu imurə...

Mugum əz dədəjmu:—Dədəj məkyş xyş-
dərə, məğirovun qazob a quvət-syz birə
qulhojty, şinovusdəjm səs azatirə, i azatı tə
əxir mibu. Vosdorə mijov i noqomo əzu in-
sonho nəqomo dorətho zəhmətkəşhorə.

Mə əzini gofhorə soxdəki jəkəm təsəli-
mi mibisdo dədəjmurə, jəkəm şura hərsho
şuşdənjuhə qutinə-hojyrə mipojusdyt.

Qlərq bisdo i ruzho. Mərdho əkucəho
vədiromorut, hər mərd ə pəsəj hənijəti xyş-
də; mə nivarasiry m cy bisdogə i mətləb ko-
miki hərki ə pəsəj sanihat xyşdə rafdgə,
rançbərho sijəh soxdyt səhrorə, gujgə vədi
bisdogə tozə savzəho gujgə həl birə vət və-
di bisdogə əz zir nəmə xori tozə çyçəlmiş
birə savza savzəho.

Inço qondurmiş soxdəgor i korə jəkiş
nəbu, u giroşdho azatirə xuno dijə nəbisdo
ombora gyrdləməhoj çahməti.

Səs xun byrori.

Əz buru şinovusdə omo səs; zu boşit, taħadi soxit, kura birə vəgirit həilhoşmurə varajm ə kələ qələcəho, əzi səs sovoi jə səsigəj viz guniləş ədəmbu omorə əz cənd taraf; dədəjmu hələm xisirəbu ə lyħuf səxd puşundə xyşdəre.

Nəbirdən dylmə lərzi, sifət mə zərd bisdo, əçəndək mə gujgə xun nədəmund, əz binəj pənçərəjmu giroşdyt hombujə xuno ləşgərə odomiho. Səs cyklə həilləho batmiş sox dyt şiroj səbəħi xuruzhorə, səs ħov zərəj səgho dijəş guçly bysdorut.

Mə jovoşləj, lovosləj zanihoj məndə xisirə dədəjə şişyrym, xəbər soxdum jyərə.

—Dədəj! dədəj: vəxiz blşnəv cy səsigə.

—Dədəjmu səs gunilərə şinirə girisd,

Çun mə çəhəndəm boşgu balajmə, vəxiz vīnim qunşiho cy soxdənytgə imu ə buru vataratdə dirənim əz qunşihojmu jəkiş əxunəhoj xyşdə nədəryt, hənçəq Mirijon zən lələj Mişi bu ədəmbu ə sytrə puşundə nunləho bərdə. Əçə rafdənit Mirijon xəhərthə pyrsi dədəjmu əz jyl „Xəhər miro tyrə Saro tə izmuş hələm işmu ə xunə dərit, nişə şinovusdənit səsəni gunilərə?„—Gufdi mirjon. Koşki u guniləj həzizə balajmə Gəvril əmə moxurd, əricy

nisə şinovusdənim hənçəq niştanyşdənim
cyjgə, pəsədə hamaj Mirjon cumhojy hars
vəri, gərdənə şəfd gyrdə gutdi:

—Dovhoil Dovhoil

Zutə vəgirit fəqirə Noñym cilohoşmurə
vərajt ə i hyndyrə xunəho, cynki ə uho tup
gunilə kori nisoxu. Əgəm dir voromoritgə
nidəhylyt dijə işmurə.

Mirijon dijə nəpoisd, gənə əz duriş Pə-
səvo,-pəsəvo, corusdə gufdi, zu bijojt dir nə-
soxdə, məpoit.

həniljə dədəjmu əz qulmə gyrdə zuri, zuri
hərđyjmu diromorim ə qəzməjmu, vəgyr-
dim həlovləhojmurə ə xunə sə fətiləş dəbu-
horə nə buzləmocləhorə omorim ə u hyndyrə
qələcə kiflət qunşimu Misi dəbuho.

İnço odomiho ombor dəbyryt, kimiho
həilləhoşu həzorly byryt, ədənbyryt girisdə.

Ə zəvər səñib qələcə ədəmbu şorob xur-
də, dər xunərə işu dəbuhorə pyşo soxdə, guj-
gə səs əni gunilərə nisd şinovusdənbyryt.

Mə hə fikirly byrym, ərcy ə imurəvoz
dovho soxdənyt? Səs gunilə dijəş, dijəş guçly
birənbu, ə İmu nyşdəbirimho çigə gunilə vö-
xurdə ə duvor, İmu mivirixdim ə i lojgə.
Bisdo miğləj ruziş, i oftolyjə ruz ə pyşoj cum
torik bisdo əxirdə omorut şumoruş syzə ləş-
ho, o fdorut mərd ə zən, nəşinoxd jəkiş dy jəkirə
çyro bisdoryt dədəj əz bala, kuk əz bəbə

3 Рассказ „Человек и революция“ татск. яз.

jækirəş əz jəki xəbər-dori nisdi. I suruhoj marho kyşdyt ombora odomiho Bolşivik gufdirə işyrə, taraş bərdyt cihorə.

Fəqirə dədəjmu ə jə kynçlə. hārsho tih, soxdə qəl gyrd nyşund mərə.

Əzumbaħdo mə tanysdymki Bolşivikho kuməkcihoj fəhlə-rançbəri gufdirə, və i xun byrorho dy jəkirə natanysdə, xun jəkirə tih soxdənytho pənçəj xuni Bəghoi.

Kyşdə omoryt kosibə byrorhoj dy tarati nəşynoxdə dy jəkirə; səs xun byrori boçaħ zə ə kucəho, xunəho bisdo buş, gujgə xıflət raf-dətgə, əz xun balahoj xyşdə ədət tərsirə nisdi vəgyrdəgor çobordə ləşhoj qurbuni xun byrorirə.

Tyoqəirə azatı

Torik bisdo asmu gujgə sijəh bisdogə sər əni gylcimənə xori, i ciməngəhljə xori fubərd ləşhoj insonhorə i kələ bolorəş; boloj ə çəng oqoho komiki Puc soxdəbuho həzizə byrormə Gəvrilə hysob soxdəbyrym.

Mə nə jəzuqə dədəjmu Saro ə u qəzmə-ləjmu minyşdim cənd ruz, cənd ruz gisnə, cum hərsi, şyqəm gisnə nəbu hic kəs xəbər birəgor əz dərd imu. Saro hic gofiş nigutdi əz tavun gisnəl, xyşdə jə gotiş, hənçaq əz pirə cumhoj xyşdə gənə hərs tih soxdə mugufdi: „Soq mibisdogə Gəvril jəkəm nu-

niş bugə mijotdim əri xurdə; tyş hələm balajmə Noñum cykləi, koriş nisdı tyrə, soxdə dori İmurə."

Mərə ombor jəzuqi gyrdə ə i gofho, vəxyşdym qəl gyrdym dədəjmurə, moc soxdum dəshojyrə.

—Dədəjl çofokəşə dədəj, tyni ə həzijət ovoz doşdəjho kələ soxdəjho mərə, ty həm bəbə həmiğə dədə birəj ərimə, ty əxunəj oqoho xəçələti vəgyrdəj əri luqəj nun imu Omo cymhojmu ərəñ dəri mubujəruz, mubu jə əxirə xilosı, u xilosı yşyq mydy ərimu hənijə çofokəşə dədəj.

Ə içirə səs əvoz ə i tragidijə ki Noñum gof soxdho cumhoju kələ bidoryt, sifət jy qirmizi bisdo, əz səsly gujgi lərz diromo duvorhoj cubuqi ən i xəjmələşu, gujgə jə kələ şori bisdo işurə.

Nəznik bisdo jə tyqəljrə azatı, uş əzati ən qəcəqə xunxurə dəsdeşoj miləti, iho nəsoxdyt jə niki; kyşdyt jəzuqə xəlqhorə, tihi soxdyt xun işvrə ə sər savza sañro, hic təxsir nəbuho işurə puc bisdoryt, omo u bəğho-xonho. dəvlətməndho pəñəny bisdoryt nəvəxurd ə işy jə zaraliş, hənçəq boçañ zə əz məjduho nə əz səñroho səs xun təxsir-syzə odomiho.

I qəcəqho, bolşivik gyxdirənbyryt, xyşdə-rə, əri tasundə nəvarasirəgorə zəhməkəşhorə.

Ruc bisdo çofokəşhoj dihbən tihi bisdo kəplihøj xun işu, ə sər savza vəlghøj dorho kupəhoj gylho, və dorhoj səhro.

Dijə yzgə corəjgə, yzgə rañigə nəbu əz virixdə bəqəjr, həmə virixdyt, mund xunəho səñib syz, ə kucəho hic kəs vədi nəbisdø; ə qəriş jə cənd ruzhə ə u məjduhoj əni cyklə şəhərləjmü voromo savzə, kucəho quj zərə hic kəs vədi nəbyryt.

Virixdəgorho rafdyt ərañhoj moşin, unço gərmi həminon, gisnəi, do zurbojə həzör ombora odomiho targ bisdo, fəqirə zən Sip-ro buho jurə dy jətimə həlləho uhoş virixdəbyryt ərañhoj moşin, dəvlətməndho ə həkum pul ovoz rafdəbyryt ə kələ şəhərho, hənçəq ətəhər fəqirə şipro dy jətimə həillhoj xyşdərə tərg soxd əz bədə həzör, jy vogošd səñib syz təhno, dərd kəşirə, jyş pisdo qurbuni çəng-oqoho.

Imü nərafdəbirim ə hic çigə nyşdəbirim ə kosibə qəzmələjmü, əz kor nəbirəi mə nə jəzuqə dədəjmü rafdim əxuşələho vəcirə, gyrd soxdim ərimü jə kəmləj təxyl.

Hic nəvarasdəbu i kələ cətiniho dijəş zobu bisdoryt Musovətciho oqohoj Əzirbəjdçən, komiki tasundyt çofokəşhorə voşlşryt işyrə ətəhər mələt əzir pojhoj xyşdə.

Əxiri imid və əxiri bytynə xilosı.

Hə gənə yşyq do tozə təmizə pokə oftə ə sər savza saħro, nykərəho sər gyrdyt şəx-şəx soxdə ixdilət soxdə, quşho xundyt maħaniho və şirohoj xyşdəre əri tozə ruzgor, təmizə oftə do dərmu vomundə insonhorə, u oqo-
ho duşhoşu zari buho, lərziryt ətəhər vorvo-
ri, səs xyroml guç do ə həmə ulkəho həmə-
cyn ə i cyklə şəhər zihisdənbirytho Noħum
və ħonijə Saro. Ləşgər şumoruş syz əz hər
taraf ə bəsqunl dyşmənhøj zəħmətkəşko omo-
ryt.

I həzizə ləşgər byrorhoj zəħmətkəşho
tərg soxdyt u bədə insonhorə ə təngi dəhişdə-
byrytho çəfokəşhorə. Jy omorəmundə ə hə-
zizi və dusdirəvoz qəl gyrdyt məndəhorə ə i
cyclə şəhərlə sər gyrd xyromijə qurmişi, hə-
məj ən u stjəhə bulutho lov bisdoryt, vədi
bisdo hənçəq jə astaraj pənçkynçi, tiç şəndə
rigazhoj xyşdəre ə qirmiznə rang jaravyşly
soxd cihrej jozuqə insonhorə. u kyhnə nəfəşo
həmə vir bisdo əz çun, əçigəjy diromo tozə
çun yşyql buholujə tovuşi tozə hylom.

Qirmizinə hələm vorvori zərənbuho
əz ryj hovəl varasund əjətimə Noħum mət-
ləbhøj xyşdəre, şori diromo ə qəzməj Saro.

U hyndyrə buj ən Noħum nən Saro ə u
cyclə torikə qəzmə dəmundəbyrytho hə uz-
mu dirəki dəsdə-dəsdə ə çərgərəvoz omorut-

ho qirmizinə ləşgər əxiri imid xyşdəre, omo
Nohum ə u navaraslrə və națanusdə zuhuj
xyşdərevoz, şynox blrə hōvir bisdo, vomuxd
əz işy hər raħə.

—Dədəj! həziza dədəj l bukl mə imid sox-
dəbyrymho əri əxiri xilosimu, izmohoj nibu
lmurə dijə tənqi dərd və moqbuni.

Bərdyt byrorho Nohumə doryt jyre kinig-
ho əri xundə, həmcyn fyrsoryt lyre əri kor
soxdə, əri xorundə molhorə.

Nohum hər səbəh murav ə səhro əri
xorundə molhorə, unço əsər racə xoriho əhə-
raj gylho pəlpəl jovoşləj viz zərə, ə səs fit
zərəj byldyrcinhorevoz Nohum muxund şiro-
ho və məğəşd əçəldirovoz əzvər misoxd nu-
boj xyşdəre.

Rasl Nohum ə hər diləgjy, ofdo u guru-
nə sovuhoj bikəho əz kul Saro, xyrd bisdo
parca, parca.

l kələ şori bisdo əri hōnijə Saro, şənd
şələj fəhləirə tozə tovuşl diromo ə cum ju.

Nyşd dijə ə xunə dəgəsund cyroqləj qəz-
məre, bisdo işurə nun firəhl, şyqəm siroi.

Nohum tərəfd ə dəsdej çovonə kukhoj
zahmətkəşho komsomol unço nuboj xyşdəre
xund, vomuxd gənə hər nuboho.

Giroşd hə jəkəmləj vahdo hə həcl əşori
xyromlrəvoz, mugu Nohuməz dədəj xyşdə:

Izmohoj hazizə dədə: Mə dərym ə çərgəj çovonə kukho, dijə tənği nibu imurə, ini əxiri imid və əxiri bytynə azəti imu.

Ə dusdirəvor qobul soxd Saro gofhoj hazizə Noñum kuk xyşdərə.

Yşyq do bun ən u cyklə qəzməho, jəravşly bisdo ərişy tovuşi tozə oftoişu.

Bisdo Noñum tənysdəgor hər. rəñ hylomə, vərasundəgor divah əvirə, xub kor soxd ə həmə təşkilətho, və ə həmə korhoj zindəguni və yşyqi, vədəşənd əz dyl Saro həmə kyhnə qəmhərə, və təmiz soxd əz cumjy şurə hərshojyrə.

Izmohoj Noñum həm tənysdəgor və vərasundəgori ə xəloiq, zəraliho və xəjrhoj hylomə, izmu Noñum bylənd və jəravşly buj ju və sifətju, şirinə ixdilothoju əri həmə səbəb buho səs xun və num „çəng-hylomi,“ „çəng oqoho“ və tovuşi izmohoi rigazhoj qirmizi.

Sər bəndho

1. səs xun və rıgazhoj qırmızı 3
2. Cy xəbərlı syrolrə əz . gısnə, Suvorə
əz pəjədə 9
3. səs xun oqoho 14
4. Navacarudə ovodu nibu 22
5. Səs xun byrorı 32
6. Tyqəlrə əzətı 34
7. Əxırlı lımd və əxırlı bytynə xıolsı 37

